

PAVAO GALIĆ
Naučna biblioteka
Zadar

UDK 871:886.1/2

VERGILJE U POEZIJI ZADARSKOG PJESNIKA VJEKOSLAVA ĐURIĆA

Abstract: Zadrani Vjekoslav Đurić (1812—1861), iako nije bio školovan, nadahnjivao se Danteom i Vergilijem. U njegovoj zbirci soneta jedan je posvećen Vergiliju. Napisao je i djelce od 346 jedanaesteraca o Didoninoj tragediji. Njegovi stihovi nemaju posebne pjesničke vrijednosti (iako mu ne smijemo zanijekati pokoji bljesak istinske poezije), ali mogu biti još jednom dokaz, kako velike poruke velikih pjesnika oduševljavaju ne samo učene ljude, nego i obična čovjeka.

Čitav je srednji vijek gajio osobito štovanje prema Vergiliju. To je možda najljepše izrazio Dante Alighieri u *Božanstvenoj komediji*: *O degli altri poeti onore e lume* (I, I, 82), *Tu se' lo mio maestro e 'l mio autore* (I, I, 85), ... *Virgilio dolcissimo patre* (II, XXX, 50). I kasniji su vijekovi, osobito renesansa, častili Vergilija, proučavali *Eneidu*, a u tom spjevu Didonu, jednu od najpatetičnijih likova klasične literature. Kako je poznato, o Didoni su se pisale drame i melodrame, u Francuskoj, Engleskoj, Italiji i Španjolskoj¹ Ali velike poruke velikih pjesnika nisu napisane samo za malobrojne izabranike, nego za svakoga čovjeka, koji ih prima prema svojim sposobnostima i prema stupnju svoje kulture — *quidquid recipitur, per modum recipientis recipitur*.

Zanimljivo je vidjeti, kako su mali pjesnici primali velike misli. Smatram, da je bio potpuno opravdan i nedavni međunarodni kongres o *malim književnicima u povijesti književnosti* („Il minore nella storiografia letteraria“), koji je održan u Rimu od 10—12. ožujka 1983. (Università degli studi di Roma „La sapienza“).

Ovdje imamo pred sobom maloga zadarskog pjesnika Vjekoslava Đurića (1812—1861.), komu je Mate Zorić posvetio relativno dosta prostora u svojim radovima, a koji se oduševljavao Vergilijem i podjednako Danteom².

¹ *Dizionario letterario Bompiani delle opere e dei personaggi di tutti i tempi e di tutte le letterature*, Milano, Bompiani, 1956, II, 666—670, s. v. Didone.

² M. Zorić, *Romantički pisci u Dalmaciji na talijanskom jeziku* (Rad JAZU, 357, Zagreb, 1971., 426); *Un „canto“ per il sesto centenario di Dante in nome della Slavia* (Studia Romanica et Anglicana Zagrabiensia, 1965, 19—20, 198—200); P. Galić, *Su alcune declamazioni dantesche a Zara nell' Ottocento* (Simpozij *Dante i slavenski svijet*, Dubrovnik, 1981., u tisku. U bilješci 7 obrazložio sam, zašto sam za talijanizirani oblik *Giurich* upotrijebio naš oblik *Đurić*, a ne *Jurić*, kako je predložio Zorić. *Giurich* je naime bio pravoslavne vjere, pa stoga zaključujem, da mu je prezime bilo *Đurić*, a ne *Jurić*. Naš oblik, barem koliko je meni poznato nije nigdje sačuvan.

Treba kazati odmah na početku, da naš pjesnik vjerojatno nije moga lako čitati *Eneidu* u originalu, jer je bio završio samo prvi razred gramatike, kako čitamo u *Programu* zadarske Gimnazije za 1823. godinu³. Međutim, kako se Đurić nadahnjivao Danteom, mislim, da je Vergilija susreo u *Božanstvenoj komediji*, a Didonu, skupa s Kleopatrom, u V. pjevanju *Pakla* (61—63).

Ipak, Đurić je mogao čitati *Eneidu* u talijanskom prijevodu Annibala Cara, koji je tijekom stoljeća doživio mnoga izdanja⁴.

Vjekoslav Đurić napisao je nekoliko soneta, od kojih je prvi posvećen Danteu, a drugi Vergiliju⁵. Objavio je i djelce od 346 jedanaesteraca pod naslovom *Amore e sventura*, a to je njegova vizija Didonine tragedije⁶. I sonet i tercine tiskani su iste godine u razmaku od nekoliko mjeseci.

Zbirka soneta sastoji se od 13 soneta i jedne tercine. Iz prilično nejasno napisana predgovora saznajemo, da Đurić očekuje kritiku na svoj rad i da želi, da se kritika tiska, kako bi mogao na nju odgovoriti. On superiorno izjavljuje, da ne može mijenjati tuđih glava, niti zatvarati tuđih usta!

U sonetu posvećenju Vergiliju prva dva stiha izriču pjesnikov pozdrav — *Salve divino, a cui natura altera/Diede ricca la vena, immensa l'arte*. (Zdravo božanstveni, komu je ponosna priroda dala bogat pjesnički dar, veličanstveno umijeće).

Za Đurića Vergilijeva je umjetnost veličanstvena, pjesnikova je duša puna ljepote, a imala je strogu školu. Spominje se kraljica, koja u Đuriću izaziva bol i suze. Za rimskog pjesnika svjedoče junaci i slava! Možda neće biti suvišno na ovom mjestu pročitati Đurićev sonet:

A VIRGILIO

Salve divino, a cui natura altera
 Diede ricca la vena, immensa l' arte,
 Dal tuo sembiente la bellezza parte,
 Qual dall' alma ch' avea scuola severa.
 Superbo il mar colori, e la bufera,
 Averno il regno, e il cielo il ciel t' imparte,
 Ma beltà fatigata a te comparte,
 Come a pittor la luce, e l'ombra austera.
 Nella morte per te veggo natante,
 Regale donna, che mi chiama al duolo,
 E scioglie altrui la lagrima tremante.

³ *Juventus caesareo-regii gymnasii Jadertini e moriubs et progressu in literis censa exeunte anno scholastico* 1823. Jadrae, Thyp. Gubernialis. Đurićevo se ime spominje na str. 8 i 13.

⁴ Npr. *L'Eneide* di P. Virgilio Marone tradotta dal commendatore Annibal Caro, Venezia, Girolamo Tasso, 1835. Taj prijevod, in *endecasillabi sciolti*, za neke je *infedele amplificazione* Eneide.

⁵ *Sonetti e terzine* di Luigi Giurich, Zara, Demarchi—Rougier, in settembre 1860, str. 6.

⁶ *Amore e sventura*. Terzine di Luigi Giurich, Zara, Demarchi—Rougier, in luglio 1860.

A Virgilio.

Salve divino, a cui natura altera

Diede ricca la vena, immensa l'arte,

Dal tuo semblante la bellezza parte,

Qual dall'alma, ch'avea scuola severa.

Superbo il mar colori, e la bufera,

Averno il regno, e il cielo il ciel t'imparte,

Ma beltà fatigata a te comparte,

Come a pittor la luce, e l'ombra austera.

Nella morte per te veggo natante,

Regale donna, che mi chiama al duolo,

E scioglie altrui la lagrima tremante.

Per te favellan combattenti e gloria,

Tale a un divino, che t'avanza al volo,

E cantò la sventura, e la vittoria.

Dal verron della sua reggia superba

Tenea Didone volti gl'occhi al mare,

E all'incantevol viso un mesto serba.

Una luna fuggente in sulle rare

Gemme del crin le scende, e luna, e stelle

Scendeano sull'errante anima care,

E le tremò la lagrima alle belle

Lunghe palpebre, ed un languor le pinse

Quel pensier, che al dover era ribelle.

Un terren, che l'amasse il cor le vinse,

E bello lo ideava, altero, ardente,

Come l'estinto, che al suo sen la strinse.

Ebbe talor per lui l'occhio piangente,

E le gale, e il piacer tolse alla vana,

La facil furia del destrier corrente. —

Đurićev sonet u čast Vergiliju
Početak Đurićeva spjeva o Didoni

Per te favellan combattenti e gloria,
Tale a un divino, che t' avanza al volo,
E cantò la sventura, e la vittoria.

(Zdravo božanstveni, komu je ponosna priroda dala bogat pjesnički dar, veličanstveno umijeće. S tvoga lika zrači ljepota kao iz duše, koja je imala strogu školu. Ponosit daješ boju moru, i oluji, podzemnom svijetu, i nebo ti nebo daje. Nu, umorna ljepota daje ti, kao slikaru, svjetlo i ozbiljnu sjenu. U smrt vidim kako zbog tebe hrli kraljevska žena, koja u meni izaziva tugu, u drugima drhtavu suzu. O tebi govore ratnici i slava, kao o božanskom, koji se sprema na let — opjevana je nesreća i pobjeda).

Djelce od 115 danteovskih tercina (+ jedan stih) prikazuje Didoninu tragediju, a u predgovoru Đurić izjavljuje: *So che la presente poesia vale . . .* (Znam, da ova pjesma vrijedi . . .)

Po sadržaju taj bi se spjev mogao podijeliti na osam dijelova. Najprije se prikazuje Didona, kako iz svoje palače motri morsku pučinu razmišljajući o onomu, što se protivi dužnosti (. . . *un languor le pinse* / *Quel pensier, che al dover era ribelle* — čežnja obuze misao, koja se pobunila protiv dužnosti). Pjesnik odmah gleda strašnu Didoninu sudbinu videći, kako će sretni dani proći poput morskih valova. Brodovi, koji se približuju obali — a nitko ih ne odbija — donose veliku bol. Bilo bi bolje, da su lađe potonule. . . Eneja je pred Didonom.

Kraljica mu se obraća i kaže mu, da pripada velikoj zemlji. Junak prihvaća dijalog i žali, što je bez svoje domovine. Razvija se razgovor o trojanskom ratu, koji prate Didonine suze . . .

Eneja skida s ruke prsten, Hektorov dar, i poklanja ga kraljici, koja ga dirnuta prima i uzvraća jednakim darom. Plače Eneja nad sudbinom Troje, a Didona mu pruža gostoprinstvo.

*Didone a lui: giacchè crudeli fati
La dolce patria ti toglican, quì resta,
Avrai qui focolare, ed ozj grati.*

(142—144)

(Didona njemu: budući da ti je gorka sudbina oduzela milu domovinu, ostani ovdje; imat ćeš ovdje dom i ugodan odmor)

Dosta je stihova posvećeno opisu Didonina vrta, gdje su se oni zavoljeli.

Odjednom Eneja mijenja svoju odluku:

*Ma non affetto, ne diretto pianto
A rattener valse l' infido: un forte
Pensier ha il nodo dell' amor infranto.
Muove ad Italia . . .*

(217—220)

(Ali ni ljubav, ni gorki plač ne mogahu zadržati nevjerna:
čvrsta odluka slomila je uzao ljubavi. Kreće prema Italiji...)

Didona je očajna, nevrijeme zahvaća trojanske brodove, ali bog za Eneju

Serbava Italia, scambio al suol natio
(276)

(Spremao je Italiju, zamjenu za rodnu grudu)

Eneja nestaje, a Didona odlučuje smrću okončati svoju žalost:

E tu dalla guaina esci geniale
Spada, e mio meglio, piantati al mio petto,
Ch' al tuo petto tremò, stranier fatale.
(328—330)

(A ti iz nožnice izadi ugodni mače, moje bolje, zasadi se
u moja prsa, koja su drhtala uz tvoja, zlokobni stranče)

Đurićeva vizija Didonine tragedije razlikuje se i po sadržaju i po metru od Vergilijeva prikaza.

Kako znamo, Vergilije govori o Didoni i Eneji pri kraju I. pjevanja i u IV. pjevanju *Eneide*. Posvetio im je, dakle, nešto manje od tisuću stihova. Đurićev spjev ima svega 346 stihova, pa je zato prikaz morao biti siromašniji. Ispuštene su mnoge osobe, mjesta i događaji. Đurić u svom spjevu poznaje samo Didonu, Eneju, Hektora i Andromahu; Troju, Kartagu i Italiju. Malo je čudno, što se Sihej uopće ne spominje. Đurić ne govori o Amoru (I, 658), niti o pećini (IV, 124, 165), ali je zato izmislio darivanje prstena, želeći vjerojatno biti originalan.

Đurić je, dakle, obradio ove slike: susret Didone s Enejom, darivanje prstena, odlazak Enejin u Italiju, Didoninu smrt. Kraljica proklinje Eneju (*Impreca al reo, che s' è de lei diviso* — Proklinje krivca, koji se od nje rastao) i ubija se mačem.

Što se tiče forme, danteovske tercine mnogo udaljuju Đurićeve stihove od Vergilijeva heksametra. Čini se, kao da čitamo *Božanstvenu komediju* — u lošem, dakako, izdanju.

Već sâm metar Đurićeva spjeva pokazuje, kako je on bio pod Danteovim utjecajem pri obradi spomenutog događaja iz *Eneide*. Čitajući *Božanstvenu komediju*, Đurić se zaustavio na tercini iz drugog kruga *Pakla*, gdje se nalaze bludnici

L'altra è colei che s' ancise amorosa,
e ruppe fede al cener di Sicheo;
poi è Cleopatras lussuriosa.

(I, V, 61—63)

(U Kombolovu prijevodu ti stihovi glase:

Druga se, Dido, zbog ljubavi ubi,
nevjerna riječi što ju mužu dade;
i Kleopatra bludom dušu zgubi.)

Kako je naš Zadranin i autor spjeva o Kleopatri (*Dante e Cleopatra all'Inferno*), smatram, da je ta tercina nadahnula i njegov spjev o Didoni.

Uostalom, i neki karakteristični Danteovi izrazi (npr. *Div. comm.* I, I, 130 — *e io a lui*), koje je preuzeo Đurić, dokazuju kako je bio pod njegovim utjecajem (*E a lui Didone, Ed ella a lui, Ed egli a lei, Didone a lui*). Ipak, po nekim mjestima možemo zaključiti, da je Đurić mogao konzultirati i latinski tekst (npr. *bellissima Didone* sigurno je preuzeto iz *Eneide — pulcherrima Dido*, I, 496; IV, 60).

Stihovi našega zadarskog pjesnika (koji su katkada teško razumljivi i koji pokazuju, još jednom, da je nesiguran u talijanskom jeziku, na što je upozorio i Zorić⁷, nemaju, dakako, posebne pjesničke vrijednosti i ne zaslužuju daljnju analizu, iako mu ne smijemo zanijekata pokoji bljesak istinske poezije.

Međutim, koje li razlike između njega i Vergilija, ako je uopće potrebno to spomenuti! Dok je Vergilije, nezadovoljan *Eneidom*, odredio, da se djelo spali, Đurić svečano izjavljuje, da njegovi stihovi vrijede! Uvjerenje svojstveno neinteligentnu čovjeku skromna znanja, ali duboka poštovaoca vječne Vergilijeve poezije.

SUMMARIUM

P. Galić: VERGILIUS APUD POETAM JADRENSEM ALOYSIUM ĐURIĆ

Reverentiam, quam tota media quae dicitur aetas adversus Vergilium adhibebat, forsitan optime Dantes Alagherii in *Divina commedia* expresserit. At etiam saecula posteriora, praesertim renatae litterae, Vergilium colebant, *Aeneida* legabant et cognoscebant, in ea Didonem.

Nuntii autem magni poetarum clarissimorum non tantum egregiis scripti sunt, sed omni homini, qui pro ingenii facultate et secundum mensuram doctrinae suae eos recipit — *quidquid recipitur, per modum recipientis recipitur!*

Poeta parvus Jadrensis Aloysius Đurić (1812—1861) summa observantia praesertim Vergilium et Dantem colebat.

Đurić aliquot italica epigrammata condidit — primum Danti, secundum Vergilio dicavit. Libellum edidit, qui *Amore e sventura* inscribitur, in quo de Didonis tragoedia disserit.

Poeta noster haud dubie *Aeneida* lingua Latina legere non potuerat, quia primam tantum grammatices classem frequentaverat.

Puto Aloysium Đurić, quia Dantem coluerat, Vergilium in *Divina commedia* convenisse, quam in conversione Italica Hannibalis Caro legere potuerat.

Licet carmen Jadertini nostri spiritu poetico carat (etiamsi fulgorem aliquem verae poesis ei negare dedecet), id Vergilium animos non modo poetarum clarissimorum, sed etiam hominum minorum inflammare posse probat.

⁷ Zorić, o. c. str. 199, bilješka 2. Vidi npr. str. 12 Đurićeve pjesme.